

بررسی تطبیقی جاودانگی در معماری بر اساس تفکر غرب و شرق و بررسی مصادیقی از آنها

A Comparative Study of Immortality in Architecture based on Western and Eastern Thought and Examining their Examples

حمید فرزانه^۱، وحید احمدی^۲

چکیده

این مقاله منتج از پژوهشی است هدفمند، در جهت بررسی معنای عمیق جاودانگی در معماری ایران در دوره‌ی معاصر و مقایسه‌ی آن با مفهوم پایداری و معماری پایدار و نیز ماندگاری در معماری غرب در دوران معاصر. به نظر می‌رسد تعریف و تحقیق چندانی در رابطه با علل و عوامل جاودانگی در معماری ایران و جهان انجام نشده است. آنچه به صورت محدود انجام گرفته بیشتر به بیان توصیفی از بناهای ادوار مختلف معماری پرداخته است. به دلیل نزدیکی معنای این دو واژه به یکدیگر، مرزبندی چندان مشخصی هم بین واژه‌ی ماندگاری با پایداری مدنظر قرار نگرفته است. هدف از این پژوهش، بیان تفاوت اساسی بین دو مفهوم جاودانگی و پایداری در معماری و همچنین بیان ویژگی‌ها، عوامل و اصول مؤثر بر معماری جاودان در تفکر غربی و شرقی است. بنابراین در مقاله‌ی حاضر، پس از بیان معنای واژه‌های ماندگاری و پایداری و مقایسه‌ی لغوی آنها با یکدیگر، به بیان دیدگاه‌های صاحب‌نظران درباره‌ی راز ماندگاری و مفاهیم پایداری پرداخته شده است. برای تبیین موضوع زیگورات چغازنبیل، مجموعه‌ی مذهبی - سیاحتی میدان نقش جهان، بازار تبریز، میدان آزادی، برج ایفل، برج پیزا و کولوسئوم مورد بررسی قرار گرفته است. در واقع این پژوهش با شناسایی و انتخاب بناهای شاخص و جاودانه‌ی معماری شرقی و غربی مختلف بر مبنای میزان استقبال مردمی از آنها در دوره‌های مختلف و مقایسه‌ی دلایل جاودانگی آنها در پی یافتن چرایی و رمز جاودانگی در مجموعه‌ی آثار معماری به‌جامانده از دوران گذشته است. پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت موضوع از روش استدلال منطقی بهره برده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که معماری زنده و روح معنوی به‌عنوان عامل ماندگاری و جاودانگی معماری امروز مطرح می‌شود. همچنین مشخص شد که تفاوت اساسی معماری جاودان و پایدار در وجود عنصر معنی و معنویت است و ساختمان‌هایی که در طراحی آنها بعد معنوی محوریت بیشتری داشته، در گذر زمان نیز ماندگارتر و جاودان‌تر بوده‌اند.

کلید واژگان: جاودانگی، پایداری، معاصر، فلسفه‌ی غرب، فلسفه‌ی شرق.

۱- مقدمه

معماری خلق فضایی زنده و پویا است که به واسطه بیان معمارانه عینیت پیدا می‌کند. معماری با هدف آسایش و آرامش انسان از تفکر او پدید می‌آید و نمی‌توان آن را تنها در جهت پاسخ به نیازهای مادی و فیزیکی انسان‌ها محدود کرد. می‌توان معماری را به عنوان ظرفی برای زندگی انسان در نظر گرفت که علاوه بر برآوردن نیازهای فوق، هدفی بس والاتر بر آن مترتب هست که همانا برقراری ارتباط با احساسات و عواطف انسانی است. معماری تجسم فرهنگ یک جامعه است که در قالب کالبد مادی ارائه و بیان می‌شود و مورد قضاوت قرار می‌گیرد. امروزه یکی از مهم‌ترین مسائلی که نظر معماران را به خود جلب نموده، مسئله‌ی لزوم جاودانگی در معماری معاصر و احیای معماری است. در این زمینه نگارندگان این نوشتار بر این باور هستند که بررسی بناهای جاودان در معماری، یافتن هندسه و الگوهایی که به صورت مشترک در این بناها به کار رفته است؛ می‌تواند در دستیابی به راهکاری در جهت ماندگاری در بناها مؤثر باشد. بیان این نکته ضروری است که منظور از دستیابی به الگوهای مشترک در بین بناهای ماندگار، به معنای کپی برداری صرف از آن‌ها نیست، بلکه تولد دوباره آن در دنیای امروز با توجه به نیازهای امروزه انسان است. چراکه این بناها، بی‌زمان، زنده و جاودانه هستند. آنچه در این تحقیق مدنظر است با این پرسش مطرح شده است: تفاوت اساسی جاودانگی با پایداری چیست؟ و ویژگی‌های مشترک بناهای جاودانه در ایران و اروپا کدام‌اند؟ این گونه به نظر می‌رسد که در گذر زمان تفکرات غربی از مسیر فیزیکی و مادی به متافیزیکی و معنوی نزدیک شده است.

۱-۱- پیشینه‌ی تحقیق

در زمینه‌ی ماندگاری در معماری، به‌ویژه ماندگاری در معماری ایران پژوهش‌های اندکی صورت گرفته که خود دلیل انجام این پژوهش به حساب می‌آید. در مقاله‌ای با عنوان «جاودانگی در شهرسازی با نگاهی به شهر رم» جاودانگی در بناهای دوره‌های مختلف در شهر رم مورد بررسی قرار گرفته است و آنچه به عنوان مظهر جاودانگی مطرح شده، حضور عنصر معنویت است (پورجعفر و نقره‌کار، ۱۳۸۲، ۵۴-۵۱). در مقاله‌ای با عنوان «راز جاودانگی آثار معماری (تحلیلی بر نگرش‌های نوگرا، فرا نوگرا و رویکردهای فراگیرتر)» برای بررسی جاودانگی، پس از بررسی واژه‌های مطرح در این حوزه و شناخت مفاهیم هر یک از آن‌ها، تعاریف ارائه شده از یک اثر جاودان مطرح را مورد ارزیابی و نقد قرار داده است. در انتها اصول به دست آمده، با دیدگاه پیرنیا در خصوص معماری ایران مورد مقایسه و ارزیابی قرار گرفته است. نقره‌کار، «اصول پیرنیا، ۱۳۸۰» را مایه‌ی جاودانگی مطرح نموده‌اند؛ چراکه هم به طبیعت و صفات خداوند توجه شده و هم اینکه بومی و سنتی هستند. در این زمینه کتاب «معماری و راز جاودانگی، ۱۳۹۴» اثر کریستوفر الکساندر قابل طرح است. او شرط لازم برای معماری خوب، رسیدن به فضاهایی زنده و سعادت‌بخش و جاودانه، شناخت زندگی انسان می‌داند آنچه را که مایه‌ی جاودانگی است، دست یافتن به الگوهای مشترکی می‌داند که متعلق به مکان خاصی نیستند؛ بلکه در همه جای جهان ماندگار و جاودانه هستند. لازمه‌ی جاودانگی یک اثر، توجه هم‌زمان به تمام ابعاد انسانی مطرح در حوزه‌ی معماری چون انسان، هنرمند، جامعه، تاریخ، طبیعت و خداوند است که به وحدت نزدیک می‌شوند و می‌توانند آثار جاودان بی‌آفرینند (گودرزی و حاج بابایی، ۱۳۹۱). مطالعات دیگری که در رابطه با این موضوع در منابع موجود است و یا در غالب کنفرانس‌ها و همایش‌ها به آن پرداخته می‌شود، بیشتر در راستای تعریف جاودانگی، توصیف، تحلیل و نقد آثار ماندگار و گذشته معماری است و عموماً به بررسی موارد داخلی پرداخته است و پژوهشی با موضوع مشابه در خصوص ساختمان‌های ساخته شده با تفکر غربی وجود ندارد که این خود دلیل بر انجام این پژوهش است. ضمناً هنوز هم فقدان مقایسه منظم و کاربردی، جهت یافتن مسیر طراحی بناهایی با قابلیت ماندگاری و جاودانگی احساس می‌شود. بر همین اساس مقاله حاضر مترصد است تا با بررسی تفکر و فلسفه‌ی غرب و شرق و نیز مقایسه‌ی ساختمان‌های جاودان ساخته شده بر مبنای این تفکرات و یافتن مؤلفه‌های مشترک بین این دو، به ملزومات طراحی در راستای رسیدن به طرح ماندگار دست یابد.

۲- مبانی نظری

بررسی مفهومی و درونی ماندگاری و جاودانگی و به تبع آن پایداری و نیز بررسی مفاهیم لغوی آن‌ها، اشتراک آن‌ها با معنا و مفاهیم معنوی و نیز آراء صاحب‌نظران در این زمینه و نهایتاً اهداف آن‌ها می‌تواند در روند پژوهش حاضر مؤثر باشد؛ بنابراین در این بخش به صورت مبسوط به موارد بیان شده پرداخته می‌شود.

۲-۱- درون‌مایه و مفهوم جاودانگی و ماندگاری

جاودان یعنی ماندنی، یعنی آنچه بتواند باقی باشد و تداوم یابد. به قول لنینج^۱ جاودانی عبارت است از میزان مقاومت عناصر یک شهر در مقابل فرسودگی و زوال و دارا بودن توانایی فعالیت طی دوره‌ی طولانی (پاکزاد، ۱۳۸۲، ۱۰۸). تعاریف مختلف و واژه‌شناسی مفهوم جاودانگی و ماندگاری در جدول ۱ ارائه شده است. در میان اگرچه کالبد بسیاری از آثار ماندگار معماری هم‌چنان باقی است؛ ولی از آنجاکه حیات ندارند و برای مردم فرهنگ‌سازی و حیات‌بخشی نمی‌کنند، جاودانگی نداشته و در عین ماندگاری (باقی بودن موجودیت کالبدی) مرده‌اند. کریستوفر الکساندر زنده شدن شهرها و افزایش ماندگاری و جاودانگی در معماری را وابسته به احیای «الگوهای مشترک» می‌داند. وی معتقد است برای آنکه دوباره به الگوی زبانی مشترک و زنده راه یابیم، باید نخست بی‌آموزیم که الگوهای پرمایه و حیات‌بخش را چگونه کشف کنیم (الکساندر، ۱۳۸۶، ۲۱۴). برای کشف الگوهای زنده، همیشه باید کار را از مشاهده آغاز نمود. وقتی اولین بار الگویی را ببینید؛ می‌توان اغلب بلافاصله با احساس خود گفت که آیا احساس خوشی به شما می‌دهد یا نه اگر بعضی الگوها به ما احساس خوبی می‌بخشند؛ از این‌رو است که به انسجام‌بخشی ما کمک می‌کنند و در حضور آن‌ها با خودمان وحدت پیدا می‌کنیم و فقط همین احساس عمیق است که به‌طور مستقیم به تعادل نیروها و به ظهور واقعیت ارتباط دارد (گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۱، ۲۴۹). نقدهای به نظریه‌ی کریستوفر الکساندر مطرح است، برای نمونه مزینی آن را این گونه بیان می‌کند: مهم‌ترین اشکالی را که از بعد مبانی نظری می‌توان بر آن وارد کرد؛ کم‌توجهی الکساندر به آرمان‌های معنوی است (نقره‌کار و همکاران، ۱۳۸۸، ۳۸). بنابراین آنچه باعث شکل‌گیری اثر معماری ماندگار می‌شود؛ اثری که در ورای زمان و مکان قرار دارد؛ اندیشه‌ای با بن‌مایه‌های محکم و استوار است (پورجعفر، ۱۳۸۸). در معماری ایرانی آنچه باعث جاودانگی بنا می‌شود؛ توجه به ابعاد معنوی و نمود اعتقادات و فرهنگ مردم جامعه در معماری است که با حضور انسان تکامل می‌یابد و در ورای زمان جاودان می‌گردد.

هویت یافتن یک فضا با معانی نمادین و تبدیل شدن آن به مکان، احساس تعلق مردم را به آن فضا و مکان افزایش می‌دهد. همچنین وجود معنا و انگاره‌های معنوی آن چون ارزش‌ها، اعتقادات، مراسم و آیین‌های دینی، روحانی و معنوی در هر بنا یا معماری یا مجتمع زیستی می‌تواند انسان را با روح آمیخته با آنکه دارای سرچشمه‌های ایزدی است آشنا نماید؛ و موجب پالایش ذهنی و روحی وی شود (پورجعفر، ۱۳۸۸). انگاره‌های معنوی می‌توانند تصور ذهنی به‌یادماندنی و مطبوعی را برای فرد رقم زنند؛ و حس تعلق به محیط و فضا را در وی به‌وجود آورد. از این‌رو وجود معنای خاص و بالخصوص انگاره‌های معنوی در هر پهنه، محیط و مجتمع زیستی، از واحدهای همسایگی و محله‌ها تا روستاها و شهرها و کلان‌شهرها، می‌تواند زمینه‌ساز ماندگاری و جاودانگی محیط و فضا و بروز مکان ماندگار شود. در واقع معنا و انگاره‌های معنوی آن به علت تقویت روابط و تعاملات اجتماعی و همچنین عدم تکیه بر منافع شخصی و تأکید بر منافع عمومی و عناصر روحانی، در نهایت در توجه به ارزش‌های جامعه مؤثر خواهند بود که این موضوع عامل مهمی در ماندگاری و جاودانگی مکان محسوب می‌شود.

۲-۲- تعریف لغوی واژه ماندگاری و پایداری

تعریف واژه‌ی ماندگاری آن‌طور که توسط پاکزاد (۱۳۸۲، ۱۰۸) مطرح شده عبارت است از: ماندنی، یعنی آنچه بتواند باقی باشد و تداوم یابد. ایشان از قول لنینج ماندگاری را این گونه تعریف نموده‌اند: «میزان مقاومت عناصر یک شهر در مقابل فرسودگی و زوال و دارا بودن توانایی فعالیت طی دوره‌ی طولانی». در فرهنگ لغات فارسی ماندگار به معنای پایدار و ماندنی تعریف شده است. در نتیجه می‌توان این دو کلمه را در فارسی معادل هم دانست؛ ولی در فرهنگ لغات انگلیسی ماندگاری مترادف پایداری تعریف نشده است. آنچه می‌توان تا حدودی مترادف این واژه در فارسی دانست واژه‌ی «ماندگار^۲» است که در فرهنگ آکسفورد به آن اشاره شده است. به‌طور کلی ماندگاری دو بعد دارد؛ یک بعد آن بعد معنا و مفهوم آن است و بعد دیگر کالبد آن. کالبد آن همان «دوام^۳» است و مفهوم و معنای آن به نوع و نحوه‌ی طراحی مربوط می‌شود. ماندگاری کالبد به سازه، کالبد فیزیکی و ایستایی آن مربوط می‌شود و چه‌بسا بدون استحکام و مقاومت کالبدی ماندگاری معنایی نخواهد داشت؛ ولی برای ماندگاری معنا در معماری، باید جسم و روح بنا با هم مرتبط باشند یا اینکه جسم موجب ایجاد یک معنای

ماندگار در بنا شود و یک تصویری ماندگار را خلق کند. شاید دلیل آنکه با هر مشرب و سلیقه‌ای اشعار مولوی و حافظ بر دل‌ها می‌نشیند؛ وجود وزن، قافیه و معنای موجود در آن است. این ویژگی را در قرآن کریم هم می‌توان دید؛ بنابراین به‌نظر می‌رسد معماری هم‌وزن و قافیه و هم‌معنای مخصوص به خود را می‌طلبد تا ماندگار شود.

جدول ۱- تعریف واژه ماندگاری در فرهنگ لغات

مرجع تعریف	تعریف	کلیدواژه (ملاحظات)
فرهنگ لغات دهخدا (دهخدا، ۱۳۷۷، ۱۱۴)	کسی که در جایی اقامت (دائم یا طولانی) کند. پایدار، بادوام- آنکه بماند، ماندنی مقابل رفتنی.	ماندگاری با پایداری هم معنا دانسته شده است.
فرهنگ لغات معین (معین، ۱۳۷۱، ۳۷۱۹)	کسی که در جایی اقامت (دائم یا طولانی) کند. پایدار، ماندنی	ماندگاری با پایداری هم‌معنا دانسته شده است.
فرهنگ لغات عمید (عمید، ۱۳۸۹، ۹۰۲)	پایدار، ماندنی	ماندگاری با پایداری هم‌معنا دانسته شده است.
فرهنگ لغات مریام وبستر	Persistence	دوام مترادف با ماندگاری بیان شده است.
فرهنگ لغات آکسفورد	Persistence	واقعیت مداوم در عقیده و البته در عمل به‌رغم دشواری و یا مخالفت
فرهنگ	Constancy	تداوم به‌عنوان مترادف با ماندگاری بیان شده است.
وجوه مشترک	در فرهنگ لغات فارسی ماندگاری با پایداری به یک معنا است.	

جدول ۲- تعریف واژه‌ی پایداری در فرهنگ لغات

مرجع تعریف	تعریف	منبع
فرهنگ دهخدا	پایدار به معنی با دوام و ماندنی ذکر شده است.	دهخدا، ۱۳۷۷، ۴۷
معنی و ریشه پایداری در فرهنگ لاتین	Sustain: حمایت، زنده نگه داشتن، ادامه دادن مستمر است. Sustainable: پایداری، صفتی که چیزی را توصیف می‌کند که باعث آرامش و تغذیه و تأمین زندگی و در نتیجه به تداوم زندگی و طولانی کردن آن منجر می‌شود. Substance: فرآیند پایداری زندگی	آذربایجانی و مفیدی شمیرانی، ۱۳۸۲، ۳۵۱
دیدگاه برخی صاحب‌نظران	پایداری به‌عنوان وجه وصفی توسعه، وضعیتی است که در آن مطلوب بودن و امکانات موجود در طول زمان کاهش پیدا نمی‌کند و برحمایت یا دوام بلندمدت دلالت می‌کند.	زاهدی و نجفی، ۱۳۸۵، ۴۷

۲-۳- ماندگاری و جاودانی در معماری از دیدگاه صاحب‌نظران

«معماری چیزی را ماندگار و ستایش می‌کند. از این‌رو جایی که چیزی برای ستایش وجود نداشته باشد؛ معماری هم نمی‌تواند وجود داشته باشد» (پالاسما، ۱۳۸۵، ۱۹). از آنجاکه معماری یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده محیط زیست است؛ باید ابعادی «جامع» و درعین حال «طبیعی» داشته باشد. بر همین اساس معماری، در هر زمینه‌ای، باید بتواند در نوع خود، پاسخگوی نیازهای زمانی و مکانی باشد. اگر به این نکته کلیدی توجه شود که رابطه‌ی معماری با سرزمینی که در آن پدید می‌آید؛ همان رابطه‌ای است که انسان با آداب و رسوم، سنت‌ها و در حقیقت با «فرهنگ» خویش دارد؛ به این نتیجه خواهیم رسید که انسان سرگردان، فقط می‌تواند یک معماری بی‌ریشه و بی‌هویت را پدید آورد (آیوازیان، ۱۳۷۶، ۲). جاودانه شدن یک پدیده، علاوه بر ویژگی‌هایش، بر نحوه‌ی برخورد با آن در دوره‌های بعدی و همچنین شرایط پیرامون آن مؤثر است. از همین‌رو، زمانی که گفته می‌شود یک‌خانه یا یک موسیقی روح دارد؛ یعنی از قوه‌ی جاذبه حقیقی و در نتیجه از خاصیت اثرگذاری برخوردار است. بدیهی است باید به دنبال عامل این جاذبه بود و از خود پرسید چرا آثار به‌ظاهر زیبا، خالی از جاذبه و روح است؟ طرح این مسئله نیاز به یک بررسی همه جانبه دارد (آیوازیان، ۱۳۸۵، ۶). در نهایت علی‌رغم آنکه در واقعیت نمی‌توان معنا، کارکرد و کالبد یک پدیده را از هم تفکیک

کرد؛ ماندگاری در هر سه آن‌ها قابل بررسی است (پاکزاد، ۱۳۸۲، ۱۰۸). در راستای مطالب ارائه شده به بررسی نظرات کریستوفر الکساندر معمار و نظریه‌پرداز این حوزه پرداخته می‌شود. از نظر او ماندگاری، «بی‌زمان بودن اثر» است که بر ذهن کاربر خود تأثیر می‌گذارد و در ذهن او جاودانه می‌شود. از دیدگاه وی برای جاودانه بودن اثر، کالبد خاصی مورد نیاز نیست. او یک حوض ساده در وسط یک باغ دورافتاده را جاودانه می‌خواند، زیرا برای او در یک لحظه «خاطره‌های شیرین» ایجاد کرده که اکنون نیز شیرینی آن را در هر بار یادآوری آن صحنه احساس می‌کند (الکساندر، ۱۳۸۶). الکساندر رمز ماندگاری را «کیفیت بی‌نام» می‌نامد و دست یافتن به آن را «آیین جاودان» برمی‌شمرد. این کیفیت از دل تاریخ و فرهنگ می‌روید ولی هرگز در گذشته محبوس نشده و از این روست که جاودان است. همان‌طور که شعر حافظ به علت توجه به مفاهیم و دردهای مشترک انسانی و قابل تأویل و تفسیر بودن در زمان‌ها و مکان‌های گوناگون زنده و جاودان است. معماران ارگانیک نظریه‌پرداز نیستند و با آفریدن آثار خود جنبشی نسبتاً عمیق و ماندگار خلق کردند. چنانچه «رایت» در بیان ویژگی آثار خود از واژه‌ی «هویت» استفاده می‌کند و آن را راز ماندگاری و جاودانگی اثر معماری می‌داند (نقره‌کارو همکاران، ۱۳۸۸، ۴۲). با توجه به دیدگاه‌های مطرح شده در این بخش وجه اشتراک این دیدگاه‌ها را می‌توان در چند عامل خلاصه کرد که عبارت هستند از: پاسخگویی به نیازهای زمانی و مکانی، توجه به آداب و رسوم، معنا و کالبد بنا. در نهایت می‌توان به‌طور خلاصه تا به اینجا نتیجه گرفت علاوه بر مسائلی که امروز از عوامل مهم در ساخت بنا مطرح است (اقلیم، امنیت، اقتصاد، مصرف مناسب انرژی و...) مسائل و مفاهیم دیگری نیز وجود دارند که باید به آن‌ها هم توجه لازم را مبذول داشت تا بتوان یک معماری ماندگار هم از لحاظ کالبدی و هم از لحاظ معنایی به‌وجود آورد؛ بنابراین برای شناخت ویژگی‌های یک اثر ماندگار، ورای بررسی کالبد مادی، نیاز است تا راز و رمزهای پنهانی که در قالب فرهنگ جامعه، احترام به طبیعت و پاسخگویی به نیازهای روزمره انسان، در معماری تجلی یافته‌اند را شناخت. به عبارت دیگر، علاوه بر بررسی کالبد بنا، باید آنچه را که به معماری، معنا می‌بخشد و باعث زنده ماندن این‌بیه می‌شود، مورد بحث و مطالعه قرار گیرد.

۲-۴- معماری پایدار و اهداف پایداری

بر اساس طرح ا.ای.سی.دی.۴، بناهای پایدار، بناهایی تلقی می‌شوند که کمترین تأثیرات مخرب را بر محیط‌های ساخته شده (مصنوع) و طبیعی مجاور و بلافصل خود و نیز ناحیه اطرافشان و همچنین زمینه‌ای کلی خود داشته باشند. ساختمان‌های پایدار به تمام چرخه‌ی حیات ساختمان، محیط با کیفیت، کارکرد مطلوب و آینده توجه می‌کند (زندیه و پروری‌نژاد، ۱۳۸۹، ۵-۶). یکی از اهداف مهم پایداری جبران مافات است که انسان در طی صنعتی شدن و پیشرفت ظاهری از دست داده است و انسان را به فکر حفاظت از اکوسیستم‌ها و استفاده‌ی بهینه از استعدادها موجود در طبیعت به‌منظور بقا و حفظ آن‌ها برای نسل‌های آینده واداشته تا در عین آسایش و ارتقای کیفیت زندگی بشر، از تخریب آن‌ها نیز جلوگیری به‌عمل آورد. از اهداف دیگر، توجه به زیست محیط‌های طبیعی است؛ همچون آثار گلخانه‌ای و تخریب لایه‌ی اوزون به‌صورت جدی مطرح گردیده است (ستاری ساریان‌قلی و ندیری بنام، ۱۳۹۱، ۳۵). در جدول ۳ شاخص‌های پایداری و معماری سنتی ایران و اروپا، ارائه شده است. از مطالب ارائه شده در این بخش می‌توان نتیجه گرفت معماری پایدار بیشتر به تأمین آینده‌ای امن برای نسل‌های بعدی و همچنین استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر می‌پردازد که علاوه بر داشتن فناوری روز، حداقل دخالت را در چرخه‌ی اکوسیستم موجود داشته باشد؛ بنابراین به بعد اقتصادی و محیطی بیشتر از بعد اجتماعی توجه مبذول داشته است. به نظر می‌رسد اعتقادات و معنویت مردم یک جامعه در معماری پایدار اهمیت چندانی ندارد، چراکه معماری پایدار متعلق به سبک و دیدگاه خاصی نیست. آنچه اهمیت دارد حداقل دخالت در طبیعت و منابع طبیعی است تا برای نسل‌های آینده باقی بماند.

جدول ۳- ویژگی‌های معماری سنتی ایران و اروپا و معماری پایدار

منابع	ویژگی‌های بنیادین	دیدگاه
نصر، ۱۳۷۴، ۴۹	۱- سطره‌ی معنویت ۲- اتحاد زیبایی و سودمندی ۳- یکپارچگی و هماهنگی با محیط و شناخت عمیق مصالح ۴- خلق معماری بر پایه کیهان‌شناسی مقدس و دانش مقدس ۵- آمادگی برای پذیرش تغییر نیازها و تغییر شرایط و در همان حال وفادار ماندن به حقیقتی ازلی در همه دوره‌های معماری اسلامی ایران و به نحوی در ایران قبل از اسلام	معماری سنتی ایران
اردلان، ۱۳۷۴، ۱۶	۱- بینش نمادین ۲- انطباق محیطی ۳- الگوی مثالی بهشت ۴- نظام‌های فضایی مثبت ۵- نوآوری	
پیرنیا، ۱۳۸۲، ۲	۱- مردم واری ۲- پرهیز از بیهودگی ۳- نیارش ۴- خودبسندگی ۵- درون‌گرایی	
ابوالقاسمی، ۱۳۸۴، ۷۶	۱- ابداع و طرح و اجرای بنا، حس یزدانی را بر حس زیبایی و نیکی مقدم داشته است. ۲- خلق محیطی روحانی برای نزدیکی به حق تعالی	
پور جعفر، ۱۳۸۸	توجه به ارزش‌ها، باورها و هنجارهای جامعه (دینی و فرهنگی)	
ستاری ساربان قلی و ندری بنام، ۱۳۹۱	۱- تأثیرپذیری از شرایط فرهنگی و محیطی و اقلیمی ۲- هماهنگی و سازگاری با طبیعت و محیط‌زیست ۳- صرفه‌جویی در مصرف انرژی ۴- پاسخ درست به نیازهای عملکردی ۵- تأثیرپذیری از معماری بومی اما به‌صورت امروزی ۶- استفاده درست از مصالح هم‌الحاظ بصری و هم‌زیست محیطی	معماری پایدار
رزاقی، ۱۳۹۹	صرفه‌جویی در مصرف منابع با رویکردهای نوین و همچنین قابلیت بازگشت به چرخه حیات	
Fletcher, 2001	۱- برون‌گرایی، ۲- توجه به تجملات و زیورآلات، ۳- توجه به گذشته به‌استثنای سبک مدرن، ۴- توجه به باورها (وابسته به دوره‌ای که بندها آن قرار داشته است)، ۵- توجه به اقلیم، ۶- استفاده از برگه‌های آزاد و پررنگ بودن مخاطب در کاربری، ۷- پیروی از مؤلفه‌های پایداری و توسعه پایدار (در دوره‌های جدید)	معماری اروپا
الکساندر، ۱۳۸۶	۱- اصل حفاظت از انرژی، ۲- اصل کار با اقلیم، ۳- اصل کاهش استفاده از منابع جدید، ۴- اصل احترام به کاربران، اصل احترام به سایت، ۵- اصل کل‌گرایی	
-	۱- یکپارچگی و هماهنگی با محیط ۲- جلوگیری از آلودگی محیط ۳- به‌کارگیری انرژی‌های تجدیدپذیر (طبیعی) ۴- توجه به مؤلفه‌های معماری پایدار ۵- پررنگ بودن مخاطب در نتیجه طراحی	وجه اشتراک

ویژگی‌های اقلیمی به‌کار گرفته شده در معماری سنتی ایران که به‌تفصیل توسط پژوهشگران توضیح داده شده است؛ در هماهنگی با فرهنگ ساکنان آن منطقه بوده است؛ اما بسیاری از بناهای معماری ایران دارای عناصر ساختاری و کالبدی هستند که در زمان ساخت بنا باعث پایداری آن بوده‌اند؛ اما امروزه کاربری خود را از دست داده‌اند و می‌توان گفت که تنها برای نسل‌های بعدی مانده‌اند و دیگر زنده و پایا در کاربری خود ایفای نقش نمی‌کنند. آنچه امروز بیش از همه به آن نیاز است نه تقلید کورکورانه از ویژگی‌های معماری ایران، بلکه تدبیر و اندیشه در معماری است تا بتوان آن ویژگی‌های را به صورتی نو در آورد. به‌عنوان مثال می‌توان از بهره‌گیری از فضاهای واسط نام برد، از جمله سردر ورودی، پیش‌طاق، هشتی و دالان. فضاهای واسط پل ارتباطی بین داخل و خارج بنا هستند. این فضاها نمودی از فرهنگ جامعه در معماری ایرانی است که امروزه به استمرار وجود این‌گونه فضاها در معماری معاصر نیاز است.

۲-۵- تعریف لغوی واژه‌ی معنا

اهمیت شناخت معنا و معنویت و چگونگی نمود و تداوم آن، می‌تواند باعث ایجاد هویت فرهنگی جدید هم‌سو با اعتقادات و فرهنگ جامعه ایران شود؛ به‌طوری‌که متناسب با شیوه‌ی زندگی امروز باشد؛ اما بنا بر ویژگی‌های بحث، ضروری است که به بیان تعریفی از واژه معنا و معنویت پرداخته شود.

۲-۶- معنا و معنویت از دیدگاه صاحب‌نظران

پاکزاد (۱۳۸۲، ۷۴-۷۱) در تعریف معنی، آن را همراه با فرم و عملکرد، یکی از سه مؤلفه‌ی سازنده هر پدیده‌ای می‌داند و تسریع می‌کند که معنا، ارزش، مفهوم و پیام (چه عقلی و چه احساسی) یک پدیده است. همچنین وی در تعریف حس معنی در یک محیط و فضا، آن را به مفهوم نقش‌انگیزی ذهنی و معنادار بودن مکان‌ها می‌داند. معنی مؤلفه‌ای است که ابتدا علم روانشناسی، در شاخه‌های متعدد خود مانند روانشناسی توپولوژی، روانشناسی گشتالت، محیط و رفتار، به آن اشاره داشت و سپس در علوم دیگری مانند نشانه‌شناسی، معنی‌شناسی و سیبرنتیک و علوم ارتباطات نیز گسترش یافت و امروزه به معماران و طراحان و برنامه‌ریزان شهری در شناخت بهتر و کامل‌تر کلیه جنبه‌های یک مجتمع‌زیستی کمک شایان توجهی می‌کند. لینچ در تعریفی ساده اما کامل از معنی، آن را خاصیتی از محیط می‌داند که می‌تواند فرد را به دیگر جنبه‌های زندگی ارتباط دهد. وی در کتاب «سیمای شهر» معنا را همراه با هویت و ساختار، یکی از سه زمینه‌ای می‌داند که بر اساس آن‌ها تصاویر ذهنی افراد از محیط، قابل تحلیل و تبیین است و آن را این گونه تعریف می‌کند. معنا، سودمندی احساسی یا عملی عناصر محیط است. همچنین کاستلر، معنا را تجربه و خاطره برای مردم می‌داند (شفیعیان داریانی و همکاران، ۱۳۸۷). بنابراین می‌توان این گونه نتیجه گرفت که «معنا» مؤلفه‌ای است که سبب ارزشمندی محیط، خاطره‌انگیزی و ایجاد هویت در فضا و مکان می‌گردد و مخاطب آن را درک می‌کند و ارتباط بین اجزای آن محیط و چگونگی شکل‌گیری فضا نمودی از مفاهیم و ارزش‌های یک جامعه است که می‌تواند در قالب فرم معماران بیان گردد.

۲-۷- معنا، معنویت و ماندگاری

منظور از معنویت در این مقاله ارتباط با عالم روحانی است که در زبان لاتین به آن اسپینتوس^۵ می‌گفتند. این تعریفی است که سید حسین نصر نیز از معنویت بیان نموده است. همچنین وی معنویت را واقعیتی عینی می‌داند که شأن وجودشناسانه دارد و امکان حصول معنویت را صرفاً از طریق مجراهایی ممکن می‌داند که خداوند برای آن که بشر به آن عالم دست یابد؛ فراهم آورده است. با تکیه بر این موضوع مجراهایی که خداوند برای معمار و یا شهرساز به‌منظور دستیابی به عالم معنویت در آثارش فراهم ساخته است و می‌تواند به آن‌ها تبلور فیزیکی در قالب ابنیه و فضای شهری ببخشد؛ همان ارتباطی است که او می‌تواند در طراحی بناها و فضاهای شهری با عالم روحانی برقرار سازد (پورجعفر و نقره‌کار، ۱۳۸۲، ۵۱). هویت یافتن یک فضا با معانی نمادین و تبدیل شدن آن به مکان، احساس تعلق مردم را به آن فضا و مکان افزایش می‌دهد. همچنین وجود معنا و انگاره‌های معنوی آن چون ارزش‌ها، اعتقادات، مراسم و آئین‌های دینی، روحانی و معنوی در هر بنا یا معماری یا مجتمع زیستی می‌تواند انسان را با روح آمیخته با آنکه دارای سرچشمه‌های ایزدی است آشنا نماید؛ و موجبات پالایش ذهنی و روحی وی را سبب شود (شفیعیان داریانی و همکاران، ۱۳۸۷) نگاره‌های معنوی می‌توانند تصور ذهنی به‌یادماندنی و مطبوعی را برای فرد رقم زنند؛ و حس تعلق به محیط و فضا را در وی به‌وجود آورد. از این‌رو وجود معنای خاص و بالاختص انگاره‌های معنوی در هر پهنه، محیط و مجتمع زیستی، از واحدهای همسایگی و محله‌ها تا روستاها و شهرها و کلان‌شهرها، می‌تواند زمینه‌ساز ماندگاری و جاودانگی محیط و فضا و بروز مکان ماندگار گردد. در واقع معنا و انگاره‌های معنوی آن به سبب تقویت روابط و تعاملات اجتماعی و همچنین عدم تکیه بر منافع شخصی و تأکید بر منافع عمومی و عناصر روحانی در نهایت به ارزش‌های جامعه توجه خواهند کرد و این موضوع عامل مهمی برای ماندگاری و جاودانگی مکان محسوب می‌شود. به‌این‌ترتیب مکان نه‌تنها در یک مقطع تاریخی، بلکه در طول تاریخ مورد رسیدگی و احترام قرار می‌گیرد و فضایی برای تقویت روحیه انسان‌ها و ارتقای روحانی آن‌ها خواهد شد (پورجعفر و نقره‌کار، ۱۳۸۲، ۵۴-۵۱). پدیده‌های ماندگار در طول زمان طولانی، می‌مانند و بار می‌گیرند و بخشی از خاطرات جمعی می‌شوند. به‌این‌ترتیب توجه به انگاره‌های سبب‌ساز ماندگاری فضا که معنا و انگاره معنوی آن یکی از آن‌ها است؛ باعث می‌شود که حس تعلق به فضا بیشتر شود. در این حالت فضا دارای زمان دیگری غیر زمان حال می‌شود. تجربه‌ی فضا برای استفاده‌کننده دل‌پذیرتر و قدرت تأثیرگذاری فضا نیز تقویت می‌شود و به‌تبع آن مکان

فرصت بروز می‌یابد؛ به‌واقع از دیدگاه این پژوهش، چنین مکانی ماندگار و جاودانه است (شفیعیان داریانی و همکاران، ۱۳۸۷). شهر و معماری به عنوان بخشی از مهم‌ترین مظاهر فرهنگی سرزمین‌ها و در پی استمرار هزاران ساله فرهنگ و عقاید در هماهنگی با اندیشه معنوی و دیدگاه آنان نسبت به هستی و انسان و هم‌نوایی با الگوهای ویژه فرهنگی انسان و طبیعت متنوع سرزمین مصادیق ارزشمندی از نحوه تعامل انسان با طبیعت و فرهنگ و به تبع آن ماندگاری را به منصه ظهور رسانده است. نگاه ویژه به طبیعت معنوی متأثر از فضای اندیشه همواره موجب تعاملی کمال‌گرایانه میان شهر پایدار و معماری با طبیعت بوده است. طبیعت به‌عنوان مظهر بی‌بدیل آفرینش الهی در خلق مظاهر فرهنگی و از آن جمله آثار معماری و شهرسازی، الهام‌بخش معماران بوده و مصادیق گوناگون تعامل مکمل میان شهر و معماری با طبیعت در گستره‌ای از مفاهیم معنوی و مادی، از شکل‌گیری و نفوذ معنا در تفکر تا توجه به مختصات بستر طبیعی در تکوین شهر و معماری قابل‌بازایی است. با این شرح، معماری و شهر عرضه‌کننده‌ی ارزشمندترین مصادیق تعامل با طبیعت در همسویی با ویژگی‌های فرهنگی و اعتقادی و تجلی‌گاه مفهوم توسعه پایدار و ماندگاری و جاودانگی است (گلابچی، ۱۳۹۵).

۲-۸- معماری زنده، معماری ماندگار

معماری زنده عبارت است از زنده بودن فضا به حس حیات، زنده‌بودن مخاطبان و برقراری ارتباط نزدیک آن‌ها با فضا. فضایی که مردم در آن، حس زنده بودن نداشته باشند و یا با آن ارتباط برقرار نکنند؛ ماهیتی خودویرانگر دارد و محکوم به مرگ است (گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۱، ۱). معماری مطلوب، جز با شناخت انسان و نیازهای او میسر نیست. اگر انسان و ابعاد پنهان وجودی او شناخته شوند؛ می‌توان بر اساس این شناخت، معماری مطلوبی به‌مثابه‌ی اثری هنری که قابلیت ماندگاری دارد خلق کرد. برای اینکه اثر در گذر زمان رو به زوال نرود و همچنان یک اثر هنری قلمداد گردد، از بدو خلق باید گروه وسیعی از مخاطبین را مجذوب خویش سازد تا بتواند طی هزاره‌ها، در یادها و خاطره‌ها به‌عنوان یک اثر ماندگار، جاودانه شود (گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۱). اما بیان این نکته ضروری است که تحسین و جذب مخاطب تنها زمانی جاودانه و همیشگی می‌شود که هنرمند تنها به آنچه مردم در این زمان خواسته‌اند اکتفا نکند؛ بلکه افقی را برایشان بگشاید که همیشه و در همه زمان‌ها مورد نیاز و توجه مردم باشد و آن‌ها از زیان‌های جذاب ولی مقطعی و زودگذر به لایه‌های متعالی‌تر فرازمانی و مکانی سوق دهد. او برای این کار باید پیش از مخاطب به آنجا دست یابد. تفاوت هنر والا و عامه‌پسند در همین است. هنر رواج گرفته عامه‌پسند دیری نمی‌پاید و در اندک زمان مدی جانشین مد دیگر می‌شود (نقره‌کار و همکاران، ۱۳۸۸، ۳۶). کریستوفر الکساندر زنده شدن شهرها را وابسته به احیای «الگوهای مشترک» می‌داند. الکساندر می‌گوید برای آنکه دوباره به الگوی زبانی مشترک وزنده راه بگشاییم، باید نخست بیاموزیم که الگوهای پرمایه و حیات‌بخش را چگونه کشف کنیم (الکساندر، ۱۳۸۶، ۲۱۴). بنابراین آنچه باعث شکل‌گیری اثر معماری ماندگار می‌شود؛ اثری که در ورای زمان و مکان قرار دارد؛ اندیشه‌ای با نمایه‌های محکم و استوار است (پورجعفر، ۱۳۸۸). در معماری ایرانی آنچه باعث ماندگاری بنا می‌شود؛ توجه به ابعاد معنوی در معماری و نمود اعتقادات و فرهنگ مردم جامعه در معماری است که با حضور انسان تکامل می‌یابد و در ورای زمان ماندگار می‌گردد.

۲-۹- چارچوب مفهومی پژوهش

با توجه به موارد بررسی شده در مبانی نظری پژوهش و استخراج عوامل نه‌گانه که منجر به جاودانگی و ماندگاری یک اثر معماری می‌شود، می‌توان این‌گونه استنباط کرد که در جهت حفظ و اعتلای مفهوم یک بنا در دوران مختلف باید به‌صورت هم‌زمان به عوامل معنوی و کالبدی مربوط به نیازهای انسانی توجه نمود. موارد مربوطه به‌صورت مبسوط در جدول شماره‌ی ۴ بیان شده است. بنابراین لازم است در اینجا به جهت درک بهتر مقایسه ماندگاری و پایداری و آنچه به‌عنوان معماری زنده مطرح شد، به‌طور خلاصه چند نمونه از آثار ارزشمند معماری ایران و اروپا را نام‌برده و به‌اختصار ضمن بیان الگوهای کهن آن‌ها را با هم مقایسه نمود.

جدول ۴- عوامل مؤثر بر ماندگاری بنا و ویژگی‌های آن

ویژگی‌ها	عوامل مؤثر بر ماندگاری
- انعکاس عناصر روحانی و در نهایت آرمان‌ها و ارزش‌ها و باورهای آئینی جامعه - ایجاد حس تعلق به مکان با استفاده از انگاره‌های معنوی در هر جامعه	معنا
- توجه به آداب و رسوم و سنت‌های ملی	فرهنگ
- استفاده از سنت (نه به معنای تقلید کورکورانه) - آشنا بودن فضا برای مخاطب	حس تعلق
- کیفیت حضور انسان در مکان - نحوه‌ی برقراری ارتباط انسان با بنا - پاسخگویی به نیازهای زمانی و مکانی انسان (مخاطب) - خاطره‌انگیزی و ایجاد حس تعلق به فضا - مرتفع نمودن نیاز انسان به زندگی اجتماعی با در نظر گرفتن فضاهایی برای تعاملات اجتماعی - زنده بودن و القای حس زندگی	نیازمندی‌های انسان
- طرح ماندالا، گذار قدسی - اسپیرال کیهانی، ستون کیهانی، کوه کیهانی - گنبد کیهانی، طاق کیهان و...	کهن‌الگو
- استفاده از انرژی‌های تجدید پذیر - جلوگیری از آلودگی محیط زیست - هماهنگی فرم بنا با بستر طرح - حداقل تغییر در فضای زیست محیطی - پرهیز از آلودگی بصری به نسبت محدوده	احترام به طبیعت
- به‌کارگیری مؤلفه‌های تأثیرگذار در دید بصری مخاطب به فراخور محدوده‌ی فرهنگی	توجه به مبانی زیبایی‌شناسی
- نوآوری در شیوه و نوع ساخت و بهره‌گیری از تناسبات، مصالح و تزیینات متفاوت با دوره‌ی حاضر	نوآوری در عصر مربوط به آن اثر
- تمایز در تمامی مؤلفه‌های مربوط به ساخت اعم از طراحی و اجرا و کاربری و...	منحصر به فرد بودن اثر ^۶

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر از منظر رویکرد، پژوهشی کیفی است؛ که مبتنی بر شیوه‌ی گردآوری کتابخانه‌ای و تمرکز بر محتوای متون از طریق روش توصیفی-تحلیلی به تحلیل محتوایی و نظام‌مند مشخصات بناهای ماندگار پرداخته و تلاش می‌کند از مباحث نظری عمومی درباره‌ی مؤلفه‌های ماندگاری و جاودانگی و اثر آن‌ها بر معماری بهره گیرد. ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و مشاهده است. بدین منظور مبتنی بر شیوه‌ی اسنادی با مراجعه به پژوهش‌های مختلف در بازه‌ی زمانی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۹ مهم‌ترین مؤلفه‌های ماندگاری در معماری استخراج و به‌منظور سنجش مؤلفه‌های ماندگاری و جاودانگی در با مقایسه‌ی آن در اسناد و کتب مختلف تاریخی، نسبت به استنتاج در خصوص تبیین مواردی که منجر به جاودانه شدن بنا می‌شوند، اقدام شده است. هدف از مقایسه داده‌ها رسیدن به مؤلفه‌های مشترک در ماندگار شدن یک اثر در ایران و اروپا است که از طریق بررسی متون و مقالات موجود در خصوص بناهای شاخص حال حاضر به‌دست آمده است. نهایتاً داده‌ها با توجه به اهداف پژوهش به‌صورت مطالعه تطبیقی بررسی شده است. لازم به‌ذکر است که از آنجاکه پژوهش فوق تکیه بر مطالعه و بررسی چند بنای خاص از معماری ایران و اروپا دارد؛ لذا بناهای مورد بحث به‌عنوان جامعه‌ی آماری مورد بررسی قرار گرفته‌اند. از آنجاکه تعداد بناهای نسبتاً جاودانه موجود در معماری و بررسی نظرات و جمع‌آوری اطاعات مربوط به تک‌تک آن‌ها دشوار هست؛ جهت سرعت بیشتر و قدرت عمل جامعه نمونه به‌صورت محدود انتخاب شده است.

۴- تحلیل

پس از مشخص نمودن عوامل مؤثر بر ماندگاری و جاودانگی و ویژگی‌های آن‌ها، بناهای شاخصی بر مبنای همین ویژگی‌ها انتخاب و مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. پس از مقایسه، نسبت به ارائه‌ی نتایج به صورت جدول با توضیحات مبسوط اقدام می‌گردد.

۴-۱- دلایل انتخاب نمونه‌ها

به منظور انتخاب موارد مناسب و همخوان با موضوع پژوهش، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و آمارهای در دسترس در اسناد و مدارک موجود، ساختمان‌هایی که در سال‌های اخیر از بیشترین اقبال عمومی برخوردار بوده‌اند و کمترین میزان تغییر در کاربری اصلی را تجربه کرده‌اند، انتخاب شده‌اند. از بین آن‌ها مواردی که در اقلیم‌ها و فرهنگ‌های بومی مختلف قرار داشتند برگزیده شدند تا نتیجه‌ی حاصل، امکان جامعیت بیشتری داشته باشد و قابلیت تعمیم به جامعه آماری بزرگ‌تر را دارا باشد.

۴-۲- زیگورات چغازنبیل

زیگورات چغازنبیل در جنوب شهر شوش، از جمله بناهای مقدسی است که عناصر تفکر آمیخته با تقدس در آن دیده می‌شود. زیگورات چغازنبیل بنایی بر اساس طرح ماندالایی است. بنایی چند طبقه و به صورت مربع که طبقه‌ی اول آن از طبقات بالایی بزرگ‌تر و وسیع‌تر است. در اطراف این بنای مربع شکل، حصارهای دایره‌ای و دروازه‌هایی در چهار جهت وجود دارد که تداعی‌کننده‌ی طرح ماندالاست و در مرکز آن بنای زیگورات قرار دارد (گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۱، ۸۶). ماندالا یکی از نمادهای کهن است که معمولاً دایره‌ای است که یک مربع را محصور می‌کند. نادر اردلان «ماندالا» را این گونه تعریف می‌کند: برجسته‌ترین بیان برهم‌کنش دایره و مربع در هنر سنتی که در تمام فرهنگ‌های بشری به فرم‌های مختلف ارائه شده است. ماندالا به عنوان بازتاب جهان و فرآیندهای جهانی درون تمام موجودات، به وسیله اعداد و هندسه عمل می‌کند، با وحدت شروع می‌کند؛ به واسطه‌ی تجلی حرکت می‌کند و دوباره به وحدت باز می‌گردد. در یک آن ابدیت بهشت و به صورت یک نظریه و ناپایداری آن به مثابه یک حقیقت دنیوی را مرور می‌کند. به بیان درونی ماندالا عبودیت عارف را به عمیق‌ترین معنای کلمه برمی‌انگیزد؛ یعنی تسلیم نفس (اردلان، ۱۳۹۰، ۶۱). مورد دیگری که در ارتباط با این بنا وجود دارد استفاده از اعداد مقدس است. عدد چهار، نشان‌دهنده‌ی چهار جهت اصلی، بازوان صلیب، چهار بهشت و... است. چهار در عهد قدیم، عددی نمادین است. مثل چهار رودخانه بهشت و... وجود عدد چهار در معماری مذهبی نیز بسیار مشهود است. در فرهنگ زرتشت پارادایس (بهشت)، مربع (مستطیل) شکل و دارای چهار در (دروازه) هستند. مساجد ایرانی-اسلامی، گاه چهار ایوانی (در چهار ضلع) هستند. زیگورات معبد چغازنبیل نیز دارای چهار درب ورودی است. به نظر می‌رسد که این موضوع می‌تواند با کهن الگوی چلیپا ارتباط پیدا کند. با توجه به نقل‌قول‌های فوق و اظهارات بیان شده می‌توان چنین نتیجه گرفت که صرف داشتن الگوهای کهن، دلیل بر ماندگاری و زنده بودن بنا نیست؛ باید به این نکته توجه نمود که در بناهای ماندگار هم فرهنگ و هم مذهب مورد توجه قرار گرفته است و آن‌هایی که وابسته به ادیان الهی هستند و پیروان فراوان دارند؛ ماندگار و جاودان هستند.

۴-۳- مجموعه‌ی مذهبی سیاحتی میدان نقش جهان

میدان نقش جهان از شاهکارهای معماری ایران در دوره‌ی صفویه است و بر اساس الگوی چلیپا که از طرح‌های ماندالایی است؛ طراحی شده است. مسجد امام، سر در قیصریه، عمارت عالی‌قاپو و مسجد شیخ لطف الله عناصر چلیپا هستند (گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۱، ۸۰). اگرچه به نظر می‌رسد در این زمینه تا حدودی اغراق شده و فلسفه‌ی ماندالا بیشتر در مذاهب هندو و بودائی شکل گرفته است؛ لیکن بحث الگوهای معنوی و مقدس و نقش آن‌ها در ماندگاری می‌تواند در معماری نقش آفرین باشد. در این بنا هم توجه به محورهای اصلی میدان تداعی‌کننده‌ی الگوی چلیپایی است؛ به طوری که در میدان نقش جهان، فضا متعلق به زمان خاصی نیست. آنچه مهم است این است که الگوی ماندگاری که در طراحی میدان نقش جهان به کار رفته آن چنان با فضا پیوند خورده است که هنوز هم همانند گذشته، کاربری خود را دارد. در این فضا عنصر معنویت علاوه بر هندسه قدسی، با وجود دو مسجد در این مکان ظهور می‌یابد و وجود مساجد هم دلیلی برای حضور انسان در این مکان است؛ همچنین وجود بازار قیصریه که خود دلیل دیگری برای جذب مخاطب است.

۴-۴- بازار تبریز

نظر به ثبت جهانی بازار تبریز در یونسکو، در سال ۱۳۸۹ در اینجا به این اثر ارزشمند اشاره شده است. بازار تبریز به مثابه بزرگ‌ترین مجموعه‌ی آجری جهان، به وسعتی حدود سی هکتار و طولی معادل پنج و نیم کیلومتر راسته در فاصله‌ی سال‌های ۱۲۵۵ تا ۱۲۷۵ ساخته شده و مجموعه‌ای بی‌نظیر از تمام تکنیک‌های سازه طاقی در آن به کار گرفته شده است (پارسی، ۱۳۸۴، ۵۵). بازار تبریز نماینده تمام نما و دیرپای فرهنگ و اجتماع گذشته شهر تبریز است و تنها محلی است که در آن تجارت، مذهب و فرهنگ و عوامل اجتماعی به هم پیوسته است؛ از این رو محل برخورد عقاید و تماس افکار و فرهنگ گروه متحد شهری با گروه‌های روستایی و قبیله‌ای و فرهنگ وابسته است (سامانی و پورجعفر، ۱۳۹۰، ۵۲). نکته‌ی دیگر، قرارگیری فضاها در کنار یک‌دیگر و وجود فرهنگ‌های متنوع که سبب ایجاد محیطی سالم می‌نماید. همچنین قرارگیری فضاهای تجاری در مجاورت مسجد (عنصر معنوی) خود سبب جذب مخاطب به فضای بازار و زنده ماندن آن می‌نماید؛ بنابراین بازار تبریز علاوه بر رفع نیازهای اقتصادی به بعد معنوی و اجتماعی زندگی انسان توجه داشته و این خود سبب سرزندگی بیشتر این فضا شده است.

۴-۵- میدان آزادی

میدان آزادی طرحی ماندالایی دارد. خیابان‌های شهری در چهار جهت به چهار محور مسیر پیاده، سپس به چهارطاق کیهانی و در نهایت همه‌ی این خطوط به مرکز این ماندالای سه‌بعدی که مرکز آن به‌سوی آسمان و کیهان اوج می‌گیرد؛ منتهی می‌شود (گل‌لجی و زینالی فرید، ۱۳۹۱، ۹۱). این بنا با توجه به دوره‌های تاریخی و بیان عظمت ایران، به آینده نیز توجه داشته و این ویژگی آن سبب شده تا این بنا به یک زمان خاص تعلق نداشته باشد. این بنا نمودی مدرن از تلفیق سبک‌های معماری دوران‌های مختلف ایران است البته برای آنکه در این بنا از طرح ماندالا استفاده شده است؛ چندان پایه و اساس مستندی وجود ندارد.

۴-۶- کولوسئوم

کولوسئوم یا کلوسیوم^۲ یک تماشاخانه در شهر رم در ایتالیا است. کولوسئوم بزرگ‌ترین تماشاخانه در امپراتوری روم بوده است. کولوسئوم ظرفیتی میان ۵۰۰۰۰ تا ۸۰۰۰۰ نفر و ۸۰ در ورودی داشته است. ساخت کولوسئوم توسط وسپاسیان بین سال‌های ۶۹ تا ۷۰ میلادی پایه‌گذاری شد. پس از آن پسرش تیتوس در سال ۸۰ میلادی کار ساخت آن را در زمین‌های باتلاقی میان تپه‌های اسکوتیلین و کائیلین تمام کرد. البته پس از او دومیتیان (برادر تیتوس) در کولوسئوم تغییراتی اعمال کرد. به‌عنوان اولین آمفی تئاتر دائمی در روم کامل کرد. نمای بیرونی کولوسئوم از چهار سطح تشکیل شده که سه سطح پایینی آن از ۸۰ طاق تشکیل شده است. از نظر ساختاری، قوس‌ها اندازه عظیم سازه را ممکن می‌سازند. از نظر زیبایی‌شناختی، طاق‌ها جنبه‌ی بصری بخش عمده ساختمان عظیم را سبک می‌کنند؛ اما از نظر ایدئولوژیک، آن‌ها به‌عنوان طاق‌های پیروزی متعدد عمل می‌کنند که نشان دهنده این واقعیت است که کولوسئوم از غنایم یهودیه ساخته شده است. علاوه بر اندازه و ماندگاری بسیار، معماری کولوسئوم چندین مهندسی قابل توجه را نیز به رخ می‌کشد که از جمله آن‌ها امکانات رفاهی متفاوت است (Ulrich & Quenemoen, 2013, 292). در ساخت کولوسئوم از مصالح بومی منطقه استفاده شده که نمونه آن‌ها سنگ آهک تراورتن در نمای بیرونی که از ۲۰ مایلی رم استخراج شده و آجرها و سنگ‌های آتش فشانی قوی اما سبک در دیواره‌های داخلی است (Coarelli, 2001). این بنا به‌مانند میدان آزادی از کهن الگوی ترکیبی بهره گرفته که نماد هویت و تمدن و آرمان‌گرایی و ملی بودن بنا است (سنجری فرد و طوسی، ۱۳۹۵). در این بنا علاوه بر توجه به موارد تاریخی و فرهنگی و نیازهای انسان، از مصالح بومی استفاده‌ی فراوان شده و تلاش در جهت حداقل تغییرات در محیط اطراف در دوره‌ی ساخت آن مشهود است.

۴-۷- برج ایفل

برج ایفل^۸ برجی فلزی در میدان شان دو مارس و در کنار رود سن واقع در شهر پاریس است. برج ایفل که زمانی بلندترین سازه‌ی جهان شناخته می‌شد، امروزه به‌عنوان نماد فرانسه شناخته می‌شود، پربازدیدترین بنای جهان و یکی از شناخته شده‌ترین بناها در جهان است. ساخت برج ایفل در سال ۱۸۸۷ آغاز و در ۳۱ مارس ۱۸۸۹ به پایان رسید. در آغاز برج ایفل برای نمایشگاه جهانی و به مناسبت صدمین سالگرد انقلاب فرانسه ساخته شد ولی پس از ساخت این بنا مورد قبول همگان واقع نشد و ۳۰۰ نفر که در بین آن‌ها می‌توان از امیل زولا، گی دو موپاسان، شارل گارنیه و هم چنین الکساندر دوما نویسنده شهیر فرانسوی نام برد، به ساخت آن شدیداً اعتراض نمودند. ساخت برج ایفل دو سال و دو ماه طول کشید. این برج بر روی یک پایه چهار گوش با چهار ستون محصور قرار دارد که هر کدام به نوبه خود توسط هشت جک هیدرولیک پشتیبانی می‌شوند. پایه‌های چهار گوش برج با بالا آمدن سازه به هم متصل می‌شوند و یک ایلیسک^۹ را تشکیل می‌دهند که در یک فانوس بزرگ بر فراز شهر به اوج می‌رسد؛ بنابراین، وزن به‌طور مساوی توزیع می‌شود. به‌طور کلی، برج به سه سطح و یک سکوی میانی بین دو سطح آخر تقسیم شده است (González-Almeyda, Ayala-Garcia, & Prada-Nuñez, 2021). فرم کلی برج تداعی کننده الگوی چهار طاق است و با توجه به نوآورانه بودن و استفاده از مؤلفه‌های مدرن و توجه به تکنولوژی‌های روز و نیز تقارن و پایداری در عصر خود مورد اقبال قرار گرفت.

۴-۸- برج پیزا

برج پیزا^{۱۰}، در شهر پیزا در ناحیه‌ی توسکانی ایتالیا با اینکه تنها برج کج جهان نیست، ولی از شناخته‌شده‌ترین آن‌ها است. این برج ۵۶٫۷۰ متر بلندی و ۱۴۵۰۰ تن جرم دارد. این برج، نشان اصلی شهر پیزا است و در ۱۹۸۷ نیز در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شد. ساخت این برج در دوره‌ی رنسانس در ۹ اوت ۱۱۷۳ آغاز شد. پس از آن که پایه‌های بنا حفر شدند معماری کارآزموده به نام دیوتیسالوی که مسئول ساختمان این برج بود، نخستین سنگ آن را بنا نهاد؛ اما چند سال پس از آغاز ساخت آن، هنگامی که تنها سه طبقه پایینی آن به پایان رسیده بود و پیش از آنکه بلندی برج به ۱۲ متر برسد خمیدگی برج به‌سوی جنوب شرقی نشان داده شده بود. پس از آن ساخت این برج به مدت ۱۰۰ سال متوقف شد. انفجار بیش از هزار بمب در جنگ جهانی دوم در این شهر و رویداد نزدیک ۱۰۰ زمین لرزه‌ی کوچک و بزرگ در این منطقه، نتوانسته است برج کج را به زمین بیندازد و این برج هنوز هم به خمیدگی خود ادامه می‌دهد. فرم استوانه‌ای پایدار این برج با نمایی مملو از طاق‌های هم اندازه و نیز بهره‌برداری از مصالح بومی منطقه از خصوصیات بارز پیزا استر (Herlihy, 1972) فرم اسپیرال کیهانی و نیز توجه به عقاید مردم محدوده‌ی بنا و بکارگیری عناصر معماری ایتالیا در آن مشهود است.

۵- یافته‌ها و بحث

در این پژوهش همان‌گونه که پیش‌تر مطرح شد، ابتدا مبانی مربوط به پایداری و جاودانگی مورد بررسی قرار گرفت و سپس بر مبنای موضوعات و مؤلفه‌های مربوطه، بناهایی که دارای موارد مشابه در خصوصیات بوده‌اند، انتخاب و بررسی شدند. بررسی‌های صورت پذیرفته حاکی از آن است که توجه به موارد معنوی و فرهنگی و اصولاً موارد غیر مادی در طراحی بناها، چه در معماری ایرانی و چه در معماری غربی همواره باعث بالا رفتن اقبال عمومی و به‌تبع آن مقبولیت بیشتر بنا و در نهایت جاودانه و ماندگار شدن آن شده است. برخلاف سایر بناهایی که علی‌رغم هزینه‌های هنگفت در جهت تزئینات و تجملات و موارد مادی، به‌دلیل عدم توجه به منابع فرهنگی و بومی و خصوصیات معنوی انسانی همواره در طی یک دوره‌ی کوتاه از اقبال عمومی خارج و عموماً منجر به تغییر کاربری شده‌اند، بناهایی که حتی با کمترین هزینه‌ها به نسبت سایر بناهای هم‌دوره و مشابه، ولی با توجه به ابعاد معنوی و فطری انسانی و فرهنگی ساخته شده‌اند، در طول دوران دچار کمترین تغییرات در کاربری و همواره با استقبال عموم مردم بومی و غیربومی مواجه بوده‌اند.

البته توجه به مسائل مربوط به نیازهای روزمره انسانی از قبیل نیازهای اقتصادی و اجتماعی در جاودانگی آثار مورد بررسی بی‌تأثیر نبوده است، منتهی هرگاه این نیازهای در ترکیب و تعامل با نیازهای معنوی و به‌موازات آن‌ها مورد توجه قرار گرفته‌اند، منجر به حصول نتیجه‌ی مطلوب‌تر و به فراخور آن بهره‌مندی از اقبال عمومی بیشتر شده است. برای جمع‌بندی بناهایی که در این پژوهش به آن‌ها اشاره شد و مقایسه‌ی آن‌ها از لحاظ ماندگاری و پایداری، در جدول ذیل بررسی شده است.

جدول ۵- مقایسه مفهوم ماندگاری و پایداری در آثار معماری ایران و اروپا

بنا	ویژگی	توضیحات تکمیلی
فلسفه جان	ماندگاری	توجه به فرهنگ
		توجه به معنویت
		تداوم تاریخ و حس تعلق
		احترام به طبیعت
		شناخت انسان و نیازهایش
		الگوی کهن
		توجه به مبانی زیباشناسی
		نوآوری در اثر
		منحصربه‌فرد بودن
		بعد اقتصادی
	معماری پایدار	بعد اجتماعی
		بعد زیست محیطی
		هم جاودانه است هم پایدار
بازار تغییر	توضیحات	در طول تاریخ کاربری این بنا تغییر نکرده و تنها در قسمت محوطه بنا قدری تغییر انجام شده است. زندگی در آن به همان صورت اولیه ادامه دارد. دلیل ماندگاری آن علاوه بر معنویت وجود الگوهای مشترک و وجود انسان است.
	ماندگاری	توجه به فرهنگ
		توجه به معنویت
		تداوم تاریخ و حس تعلق
		احترام به طبیعت
		شناخت انسان و نیازهایش
		الگوی کهن
		توجه به مبانی زیباشناسی
		نوآوری در اثر
		منحصربه‌فرد بودن
		بعد اقتصادی
	معماری پایدار	بعد اجتماعی
		بعد زیست محیطی
		هم جاودانه است هم پایدار
	توضیحات	در این مجموعه به بعد معنوی، اجتماعی و فرهنگی به موازات بعد اقتصادی توجه شده است بنابراین این مجموعه همواره زنده و ماندگار است.

بنا	ویژگی	توضیحات تکمیلی
میدان آزادی	ماندگاری	توجه به فرهنگ
		استفاده از عناصر معماری ایرانی-اسلامی و توجه به مذهب
		توجه به معنویت
		استفاده از عناصر برگرفته از معماری سنتی ایرانی (طاق کسری، رنگ فیروزه‌ای)
		تداوم تاریخ و حس تعلق
		پیوند معماری ایران در دوره‌های مختلف
		احترام به طبیعت
		تعریف محدوده فضا با کاشت درختان ردیفی
		شناخت انسان و نیازهایش
		اجرای مراسم آیین و مراسم ملی
		الگوی کهن
		مستطیل و مربع ترکیبی شبیه ماندالا
چغازنبیل	ماندگاری	توجه به مبانی زیباشناسی
		تقارن، ریتم، وحدت، هماهنگی
		نواوری در اثر
		نمود مدرن از ادوار مختلف تاریخ ایران
		منحصر به فرد بودن
		نماد شهر تهران و انتخاب طرح از طریق مسابقه معماری
		بعد اقتصادی
		وجود فضاهای تجاری در اطراف آن
		بعد اجتماعی
		اجرای مراسم ملی و وجود فضاهای تجاری و فرهنگی
		بعد زیست محیطی
		توجه به فضای سبز و ایجاد محصوریت به وسیله درختکاری
کولوسئوم	ماندگاری	بررسی جاودانگی و پایداری
		هم جاودانه است هم پایدار
		توضیحات
		این بنا یک المان شهری ماندگار است که هم به فرهنگ ایران توجه دارد (استفاده از معماری ایرانی اسلامی) و هم به الگوهای کهن
		توجه به فرهنگ
		استفاده از عناصر معماری ایرانی
		توجه به معنویت
		عبادتگاه خدایان ایلام
		تداوم تاریخ و حس تعلق
		استحکام و ایستایی بنا و استفاده از مصالح بوم آورد
		احترام به طبیعت
		هماهنگی با طبیعت و استفاده از فرم هرمی مانند تپه‌ها و کوه‌ها
کولوسئوم	ماندگاری	شناخت انسان و نیازهایش
		توجه به نیازهای معنوی (ستایش و نیایش)
		الگوی کهن
		الگوی شبیه ماندالا
		توجه به مبانی زیباشناسی
		تقارن، تداعی کننده صلابت کوه‌ها
		نواوری در اثر
		دسترسی به بنا به صورت مورب به دلیل اعتقادات مذهبی
		منحصر به فرد بودن
		مقیاس یادمانی بنا در دوران پیشین
		بعد اقتصادی
		-
کولوسئوم	ماندگاری	بعد اجتماعی
		گردهمایی اقشار مختلف برای انجام مراسم مذهبی
		بعد زیست محیطی
		توجه به اقلیم
		بررسی جاودانگی و پایداری
		نه جاودانه است نه پایدار
		توضیحات
		این بنا کاربری خود را از دست داده است و همچون یک مانومنت کاربری دارد.
		توجه به فرهنگ
		استفاده از عناصر معماری روم باستان و مبنای استواری روم
		توجه به معنویت
		محل قربانی شدن گلابیانورها برای رضایت خدایان
		تداوم تاریخ و حس تعلق
		استحکام بنا و استفاده از مصالح بوم آورد
کولوسئوم	ماندگاری	احترام به طبیعت
		-
		شناخت انسان و نیازهایش
		توجه به نیازهای اقتصادی و اجتماعی و مذهبی
		الگوی کهن
		استفاده از فرم اسپیرال کیهانی
		توجه به مبانی زیباشناسی
		تقارن، وحدت، هماهنگی، ریتم
		نواوری در اثر
		استفاده از معماری طبقاتی بانفوذ مستقیم نور به طبقات به صورت یکنواخت
		منحصر به فرد بودن
		عدم وجود تناثر در این مقیاس و ابعاد تا آن دوره
کولوسئوم	ماندگاری	بعد اقتصادی
		کسب درآمد از مراسم و مسابقات
		بعد اجتماعی
		محل اجتماعات مردم و انتقال فرهنگ به سایر اقشار
		بعد زیست محیطی
		-
		بررسی جاودانگی و پایداری
		جاودانه است ولی پایدار نیست
		توضیحات
		این بنا به دلیل توجه به جنبه‌های تاریخی و فرهنگی و مذهبی منطقه خود کاربری اصلی خود را از دست داده ولی کماکان مورد اقبال عمومی است.

بنا	ویژگی	توضیحات تکمیلی
بنا اقل	ماندگاری	توجه به فرهنگ
		استفاده از مؤلفه‌های معماری مدرن
		توجه به معنویت
		–
		تداوم تاریخ و حس تعلق
		اضافه شدن به کاربری‌های بنا در طول زمان
		احترام به طبیعت
		جداسازی محدوده به‌وسیله فضای سبز
		شناخت انسان و نیازهایش
		توجه به نیازهای تکنولوژی روز
	معماری پایدار	الگوی کهن
		استفاده از فرم مثلث به جهت تأکید به پایداری بنا (طاق کیهانی)
		توجه به مبانی زیباشناسی
		تقارن، هماهنگی، ریتم
بنا اکثر	معماری پایدار	نوآوری در اثر
		نماد معماری مدرن و تولد سبک جدید معماری
		منحصر به‌فرد بودن
		بزرگ‌ترین و اولین سازه فلزی در این ابعاد تا آن زمان
	معماری پایدار	بعد اقتصادی
		–
		بعد اجتماعی
		–
		بعد زیست محیطی
		توجه به فضای سبز
	بررسی جاودانگی و پایداری	هم جاودانه است هم پایدار
	توضیحات	این بنا به دلیل نوآوری و تبدیل شدن به یک المان تاریخی-توریستی بدون تغییر کاربری کماکان در حال استفاده و اقبال عمومی قرار دارد.
	ماندگاری	توجه به فرهنگ
		استفاده از عناصر معماری ایتالیا
		توجه به معنویت
		ساختمان ناقوس کلیسای جامع پیزا است که در جوار گورستان آن قرار گرفته است.
		تداوم تاریخ و حس تعلق
		تلاش در جهت حفظ کلیت بنا در طول دوران
		احترام به طبیعت
		استفاده گسترده از فضای سبز جهت فضاسازی مجموعه
		شناخت انسان و نیازهایش
		توجه به نیازهای معنوی (ستایش و نیایش).
	معماری پایدار	الگوی کهن
		ستون و اسپیرال کیهانی
		توجه به مبانی زیباشناسی
		تقارن، ریتم، تکرار، وحدت، هماهنگی
	معماری پایدار	نوآوری در اثر
		استفاده از معماری طبقاتی و تزیینات سنگی در نما
		منحصر به‌فرد بودن
		بلندترین برج سنگی یکپارچه در آن محدوده
	معماری پایدار	بعد اقتصادی
		–
		بعد اجتماعی
		محل اجتماعات مذهبی و مراسم ملی
	معماری پایدار	بعد زیست محیطی
		توجه به فضای سبز
		جاودانه است ولی پایدار نیست.
	توضیحات	این بنا کاربری اصلی خود را در طول زمان از دست داده است و صرفاً به‌عنوان منطقه توریستی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

۶- نتیجه‌گیری

با استناد به مطالب یاد شده می‌توان نتیجه گرفت که ماندگاری از لحاظ کالبدی از اهداف پایداری محسوب می‌شود؛ چراکه بدون توجه به اصول و مبانی ایستایی و مقاومت ابنیه، هیچ بنایی نمی‌تواند ماندگار باشد. آنچه مشخص است این است که امکان مرزبندی مشخص بین این دو واژه دشوار است. آنچه به‌عنوان ماندگاری در معماری بیان شد؛ داشتن یک معماری «زنده و پویا» است که منحصر به زمان خاصی نیست، بلکه در تاریخ ماندگار و جاودانه است. ماندن یعنی وجود جسم و روح توأم با هم. هم کالبد جسم بماند و هم روح آن. ماندگاری نوعی تداوم تاریخی و تداوم فرهنگی به همراه زنده بودن بنا تلقی می‌شود. زنده بودن بنا همان پیوندی است که بین گذشته و حال و آینده به‌وجود می‌آید و منجر به تشخیص هویت می‌شود. از جدول ۵ چنین بر می‌آید که استفاده از الگوی مشترک می‌تواند شرط لازم برای ماندگاری بنا باشد؛ اما شرط کافی برای ماندگاری و جاودانی بنا نیست؛ چه بسا بنای چغازنبیل یا تخت جمشید که از این الگوها استفاده کرده‌اند؛ اما تنها به‌عنوان یک بنای تاریخی مانده‌اند؛ ولی جاودانه نشده‌اند می‌توان عدم حضور معنویت و نقش انسان در فضا را یکی از دلایل این بحث دانست. چراکه با حضور انسان و شناخت اوست که فضا زنده می‌ماند. پس آنچه لازم است تا بنایی ماندگار و جاودانه شود؛ این است که عنصر معنویت در معماری حضور یابد و هم بتواند مخاطب را جذب کند. پس نباید معماری به‌گونه‌ای باشد که تحت تأثیر شرایط زودگذر و مد روز و برای جنبه‌های صرفاً منفعت طلبانه قرار گیرد؛ بلکه باید فضای خلق شده را با انسان زمینی، عالم معنا و طبیعت پیوند دهد. آنچه امروز در معماری شاهد آن هستیم نبود «معنی» در معماری است چراکه معمار به‌جای توجه به ذات باری‌تعالی که مظهر جاودانگی است؛ و همچنین نیازهای واقعی انسان به‌عنوان «خلیفه اله» و الگوهای فرهنگی که با اندک تغییری می‌توان آن‌ها را به شکل امروزی بیان نمود؛ خود را به امکانات و تکنولوژی و ابزارها متصل می‌بیند؛ که همگی جنبه‌ی مصرفی و زودگذر دارد؛ به زبانی دیگر ابزارها جای هدف را گرفته‌اند. با استناد به مطالب ارائه شده در این پژوهش تفاوت اصلی معماری ماندگار با پایدار را می‌توان در «بی‌توجهی به معنی، ظهور و نمود عنصر معنویت» دانست. این پدیده موجب حفظ فرهنگ، هویت و سرمایه فرهنگی در هر جامعه می‌شود.

البته باید این موضوع را در نظر گرفت که علی‌رغم تلاش فراوان و مطالعه بسیار در جهت انتخاب بهترین نمونه‌های جاودان و ماندگار و قابل‌تعمیم و با توجه به بزرگی جامعه مورد بحث و عدم امکان بررسی تک‌به‌تک بناها با خصوصیات مشابه موارد ذکرشده در این پژوهش، امکان نتیجه‌گیری کامل و تعمیم آن به کلیه بناهای ساخته شده کمی دور از منطق به نظر می‌رسد، لذا یافته‌ها به‌صورت پیشنهادی به طراحان در مسیر طراحی‌های آتی در جهت کسب نتایج بهتر و دارای مقبولیت بیشتر در جامعه ارائه می‌شود. به‌عبارتی اگر در مسیر طراحی بناها از موارد ذکر شده بهره‌گیری شود، می‌تواند منجر به تولید و ساخت بناهایی از جنس جاودانگی و به‌تبع آن تغییر سیمای ذهنی مردم در شهرها و تغییر گرایش‌های آن‌ها شود که این مهم در طول دوران می‌تواند تبدیل به تغییر هنجارهای جاری در جامعه معماری شود. ساده‌ترین راهکار در جهت انجام این امر، توجه به نیازهای اجتماعی و فرهنگی و معنوی افرادی است که بنای مورد نظر در محدوده‌ی زندگی آن‌ها در حال طراحی و ساخت است که این امر با تهیه پرسشنامه و یا مطالعه در خصوص عقاید غالب مردم منطقه پیش از طراحی میسر است. موضوع قابل توجه این است که با توجه به خصوصیات بناهای اروپایی بررسی شده و مقایسه آن‌ها با موارد ایرانی مشابه از لحاظ ماندگاری، این‌گونه به‌نظر می‌رسد که بناهایی که دارای بعد معنوی و توجه به معنا بوده‌اند دارای ماندگاری بیشتر و به فراخور آن از اقبال عمومی بیشتری برخوردار بوده‌اند. بنابراین می‌توان این‌گونه استنباط نمود که به مرور زمان و با تغییر تفکر غرب در خصوص فلسفه‌ی طراحی، برخلاف باور عموم مردم که بر این باورن که فلسفه غرب صرفاً به مسائل فیزیکی توجه دارد، تفکر و فلسفه غرب در طراحی به سمت مسائل معنوی و متافیزیکی گرایش پیدا نموده و در این مبحث تفکرات غرب و شرق فاصله‌ی بسیار کمی را دارا هستند. به عبارتی روند تغییر تفکر و سلیقه‌ی فکری غربی از فیزیکی دور و به متافیزیکی نزدیک شده است.

پی نوشت

- 1- Lynch
- 2- Presistence
- 3- Durability
- 4- Organization of Economic Cooperation and Development
- 5-Spintus
- 6-Unique
- ۷- نام باستانی Amphytheatrum Novum یا Amphytheatrum Flavium، به ایتالیایی Colosseo، به لاتین (Colosseum).
- ۸- به فرانسوی Tour Eiffel [tuʁ_ɛfɛl]
- ۹-Obelisk
- ۱۰- به ایتالیایی: Torre pendente di Pisa

منابع

- آذربایجانی، مونا. مفیدی شمیرانی، سید مجید (۱۳۸۲). مفهوم معماری پایدار. مجموعه‌ی مقالات سومین همایش بهینه‌سازی مصرف سوخت در ساختمان، تهران: سازمان بهینه‌سازی مصرف سوخت کشور.
- پورجعفر، محمدرضا. نقره کار، عبدالحمید (۱۳۸۲). جاودانگی در شهرسازی با نگاهی به شهر رم. شهرداری‌ها، ۵۴، ۵۴-۵۱.
- گودرزی، محمد مهدی. حاجی بابائی، اسماعیل (۱۳۹۱). جاودانگی در آثار معماری اسلامی. دومین همایش ملی معماری و هویت با محوریت مسکن اسلامی/ایرانی، همدان.
- نقره کار، عبدالحمید. حمزه‌نژاد، مهدی. فروزنده، آسان (۱۳۸۸). راز جاودانگی آثار معماری، تحلیلی بر نگرش‌های نوگرا، فرانوغرا و رویکردهای فراگیرتر. باغ نظر، ۶ (۱۲)، ۳۱-۴۴.
- پورجعفر، محمدرضا (۱۳۸۸). طراحی پایدار در فضای سبز شهری اصفهان در دوران صفویه و تخریب آن در دوران معاصر. مدرس هنر، ۲، ۶۵-۷۴.
- عمید، حسن (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید. تهران: فرهنگ نما.
- پالاسما، یوهانی (۱۳۸۵). تعهد اجتماعی و معمار خودمختار. ترجمه رسول مجتبی پور. تهران: مجله معماری و شهرسازی.
- آبوازبان، سیمون (۱۳۷۶). حفظ ارزش‌های معماری سنتی در معماری معاصر. نشریه هنرهای زیبا، ۲، ۵۱-۵۳.
- آبوازبان، سیمون (۱۳۸۵). جست و جویی برای دستیابی به هنر و معماری متعالی. تهران: مجله معماری و فرهنگ، ۲۵.
- نصر، سید حسین (۱۳۷۴). یگانگی عمل و نظر در سخن متفکران معاصر. مجله آبادی.
- اردلان، نادر (۱۳۷۴). معماری ایران در سخن چهار نسل از معماران صاحب‌نظر. آبادی، ۱۹، ۱۶-۴۹.
- ابوالقاسمی، لطیف (۱۳۸۴). هنر و معماری اسامی ایران. تهران: انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.
- رزاقی، سینا (۱۳۹۹). بررسی چگونگی تاثیرپذیری روند انتخاب جایزه جهانی معماری پایدار مبتنی بر شاخص‌های اصلی پایداری. نشریه علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۲۲.
- الکساندر، کریستوفر (۱۳۸۸). راه بی زمان ساختن. ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- الکساندر، کریستوفر (۱۳۸۶). معماری و راز جاودانگی. ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۲). کیفیت فضا. فصلنامه آبادی، ۳۷، ۱۱۱-۱۰۰.
- گلابچی، محمود. زینالی فرید، آیدا (۱۳۹۱). معماری آرکیتابی، کهن الگویی، الگوهای پایدار بنیادین. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- گلابچی، محمود. جوانی دیزجی، آیدین (۱۳۹۵). فن‌شناسی معماری ایران. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- آبوازبان، سیمون (۱۳۷۶). حفظ ارزش‌های معماری سنتی در معماری معاصر. هنرهای زیبا، ۲، ۵۱-۴۳.
- بحرینی، سید حسین. مکنون، رضا (۱۳۸۰). توسعه‌ی شهری از فکر تا عمل. فصلنامه محیط‌شناسی، ۴۱، ۴۱-۶۰.
- پارسی، فرامرز (۱۳۸۴). بازار تبریز. معمار، ۳۳، ۱۱۱-۱۰۶.
- پیرنیا، محمد کریم (۱۳۸۲). آشنایی با معماری اسامی ایران. تهران: انتشارات علم و صنعت.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغتنامه‌ی دهخدا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، مؤسسه‌ی دهخدا.
- زاهدی، شمس السادات. نجفی، غلامعلی (۱۳۸۵). بسط مفهومی توسعه‌ی پایدار. فصلنامه‌ی مدارس علوم/انسانی، ۱۰ (۴)، ۷۶-۴۳.
- زندیه، مهدی. پروری‌نژاد، سمیرا (۱۳۸۹). توسعه‌ی پایدار و مفاهیم آن در معماری مسکونی ایران. فصلنامه‌ی علمی پژوهشی مسکن و محیط روستا، ۱۳۰، ۲-۲۱.
- سامانی، قدسیه. پورجعفر، محمدرضا (۱۳۹۰). بررسی شاخص‌های توسعه پایدار در طراحی بازار سنتی تبریز. جغرافیا و مطالعات محیطی، ۲، ۴۱-۵۴.

- سنجری فرد، سعید. طوسی، امین (۱۳۹۵). بررسی نقش کهن الگوها در معماری و شهرسازی معاصر. کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی.
- ستاری ساریان‌قلی، حسن. ندری بنام، نسیم (۱۳۹۱). مقایسه‌ی تطبیقی شاخصه‌های معماری پایدار در دوران معاصر با آموزه‌های قرآن کریم. ادبیات و هنر دینی، ۴، ۱۰۳-۷۳.
- معین، محمد (۱۳۷۱). فرهنگ لغات معین. تهران: انتشارات سپهر تهران.
- مفیدی شمیرانی، سید مجید. اخترکاو، مهدی (۱۳۸۶). بررسی تحول جهانی شاخصه‌های توسعه‌ی پایدار. اولین کنفرانس ملی صنعت دانشجو و توسعه پایدار. تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- شفیعیان داریانی، فائزه. پورجعفر، محمدرضا. قبادی، علیرضا (۱۳۸۷). مفهوم ماندگاری در معماری اسلامی و مقایسه‌ی آن با مفهوم پایداری در معماری معاصر. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، ۲ (۵)، ۵۰-۳۲.
- Fletcher, B. (2001). *A History of Architecture on the Comparative Method*. London: Batsford.
- Herlihy, K. (1972). *Capitola city council special meeting agenda report*. Capitola: City Manager's Office.
- Ulrich, R. & Quenemoen, C. (2013). *Companion to Roman Architecture*. London: Wiley Blackwell.
- Coarelli, F. (2001). *The Colosseum*. Rome: Paul Getty Museum.
- González Almeyda, J.D., Ayala-Garcia, E.T., & Prada-Nuñez, R. (2021). Analysis of the application of physics in the design and construction of architectural projects, The Eiffel Tower. *Journal of Physics: Conference Series* . 2118(21), 012021

A Comparative Study of Immortality in Architecture based on Western and Eastern Thought and Examining their Examples

Hamid Farzaaneh¹, Vahid Ahmadi²

Abstract

This article is the result of targeted research, in order to investigate the meaning of the concept of immortality in Iranian architecture in the contemporary period and compare it with the concept of sustainability and sustainable architecture as well as permanence in Western architecture in the contemporary era. It seems that definition and research have been done regarding the causes and factors of immortality in the architecture of Iran and the world. What is done is more descriptive and about the buildings of different architectural periods. Due to the closeness of the meaning of these two words, a clear demarcation has not been taken into consideration between the word "durability" and "sustainability". Therefore the purpose of this research is to express the basic difference between the two concepts of immortality and sustainability in architecture, as well as the characteristics, factors, and principles of the foundation of eternal architecture in Western and Eastern thought. In this article, after expressing the meaning of the durability and sustainability and their lexical comparison, the expert's views on the mystery of durability and sustainability concepts have been discussed. Tabriz Bazaar, Azadi Square, Eiffel Tower, Pisa Tower, and Colosseum have been investigated as the examples. In fact, this research is based on the identification and selection of the outstanding and immortal buildings of different eastern and western architecture. The present research has used the method of logical reasoning to investigate the nature of the issue. The results of this research show that living and spiritual architecture is considered as a factor of durability and immortality of today's architecture. It has also been determined that the fundamental difference between eternal and stable architecture is the existence of the elements of meaning and spirituality.

Keywords: Immortality, Sustainability, Contemporary, Western philosophy, Eastern philosophy.

1- **PhD Student**, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, Islamic Azad University, Mashhad, Iran (Corresponding Author). (E-mail: eng.farzaaneh@gmail.com)

2- **Assistant Professor**, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, Islamic Azad University, Mashhad, Iran. (E-mail: vahid.ahmadi@mshdiau.ac.ir)